

Nr 41.

Av herrar **Fast** och **Andersson** i Malmö, om en allsidig utredning rörande de statliga företagsformerna.

De statliga företagsformerna ha under den senaste tiden i skilda sammanhang tagits upp till diskussion. Anledningen härtill är tydligen, att den samhällliga verksamheten utvidgats och förvaltningsapparaten utbyggts, varvid man funnit, att de härdvunna formerna för statens verksamhet inte riktigt passat för nya arbetsuppgifter. I samband därmed har man också börjat fråga sig, om inte jämväl de äldre delarna av förvaltningsapparaten behöva ses över för att anpassas till vår tids behov. Reformförslagen ha i första hand tagit sikte på att vinna ökad effektivitet och finna rationella driftsformer. En del förslag ha dock syftat längre, i det att man velat även taga upp frågan om förhållandet mellan de statliga företagen och statsmakterna, om de anställdas inflytande inom företagen samt om företagsledningarnas struktur.

Vid en jämförelse mellan statsdrift i form av ämbetsverk samt statlig bolagsdrift synes man kunna konstatera, att verksformen är överlägsen för verksamhet, där huvudvikten ligger på grundligheten och säkerheten. Ämbetsverkens organisation och arbetsformer äro anpassade för verksamhet, som kan bedrivas enligt författningar och instruktioner. Bolagsdrift är däremot överlägsen på områden, där huvudvikten ligger på det ekonomiska resultatet. Bolagsformen medger, att företagsekonomi och samhällsintressen lättare hållas i sär vid verksamhetens bedrivande. Denna form bör också anlitas, där företagsledningen måste ha större frihet att göra investeringar än som är fallet inom de statliga verken, eller där lönerna måste anpassas efter marknadsläget smidigare än vad lönereglementena medge. Inom bolagen kunna rationaliseringar och omläggningar i rörelsens drift och organisation ske enklare än inom de statliga verken. Företagsekonomiskt betingade regler för avskrivning och fondering kunna lättare genomföras beträffande verksamhet, som drives i bolagsform.

Den nu gjorda jämförelsen kan tjäna till ledning vid ett val mellan de nu bestående företagsformerna. Ur densamma kan man emellertid också finna stöd för vissa reformkrav rörande de statliga verken. Verksledningarna borde kunna ges större rörelsefrihet i fråga om nyinvesteringar och egendomsförvärv. I större omfattning än vad nu är fallet bör det ankomma på verksledningarna att bestämma antalet tjänstemän och lönerna för dessa. För avskrivning och fondering böra inom affärsverken gälla regler, som närmare ansluta sig till vad affärsverksamheten kräver.

Även för de statliga bolagens del finnas problem, som böra utredas; på

vissa områden förekommer det att samhällsägda och privatägda företag arbeta sida vid sida, varvid direkt samarbete kan ha etablerats. Samarbetstanken har i särskilda fall förts ett steg vidare och på så sätt, att man skapat samägda aktiebolag, alltså aktiebolag där en del av aktiekapitalet tillskjutits av någon statlig myndighet och återstoden av privata kapitalägare. Skälen till bildandet av dylika samägda företag variera. I regel är det väl gemensamhet i intressena, som drivit fram denna direkta samverkan. Här föreligga spörsmål, som böra övervägas med ledning av den hittills vunna praktiska erfarenheten.

För alla företag, där samhället innehar aktiekapital, uppstår frågan, hur detta kapital skall representeras på bolagsstämman. Ehuru den nuvarande ordningen icke torde ha lett till missförhållanden, bör den dock underkastas prövning. Ur många synpunkter är det önskvärt, att en verklig bolagsstämma kan skapas även för de statliga bolagen, en stämma i vilken finnas representanter inte endast för staten såsom aktieägare utan även för andra intressen, som bolagets verksamhet är avsedd att tjäna.

Frågan om de anställdas medverkan i de offentliga företagens ledning är fortfarande i stort sett olöst. I enstaka fall har det förekommit, att personer med erfarenhet från arbetstagarnas fackliga organisationer beretts plats i ledningen för statsföretag, men någon principiell linje ha statsmakterna inte bestämt sig för.

På olika sätt, inte minst genom företagsnämnderna, ha de anställda nnumera möjligheter att följa företagens organisation och verksamhet och att framföra sina meningar. Det bör övervägas, i vilka former de anställdas eller deras organisationers inflytande inom företagen kan stärkas.

Slutligen bör det undersökas, huruvida de nu förefintliga företagsformerna över huvud äro tillräckliga för att möta de krav, som man i våra dagar ställer på den statliga verksamheten eller om det är nödvändigt att skapa en helt ny företagsform. Tankar ha väckts om en företagsform, som ger större möjligheter till en mera fullständig form av industriell och ekonomisk demokrati.

De reformtankar som här antytts spänna över vida fält. Hur utvecklingen kan komma att gestalta sig, är det inte möjligt att överblicka. En slutlig lösning av alla hithörande problem bör man därför icke eftersträva. Inte heller bör man för det kommande reformarbetet uppdraga så fasta riktlinjer, att man hindrar framläggandet av delförslag rörande sådana frågor som kunna och böra lösas separat. Det är emellertid påkallat, att en översyn av de statliga företagsformerna kommer till stånd.

I motion I: 311 till 1950 års riksdag hade hemställts om utredning rörande vissa begränsade avsnitt av den fråga, som ovan berörts. Statsutskottet uttalade i sitt utlåtande över motionen, att därest frågan om affärsverkens organisation skall få en mera allsidig belysning, kunde en utredning härom knappast undgå att behandla jämväl det större problemet rörande

de statliga företagsformerna över huvud. Utskottet ansåg sig i förevarande sammanhang icke böra närmare ingå på denna fråga. Det synes föreligga åtskilliga skäl, av vilka några väsentliga i det föregående antytts, att till utredning upptaga de här berörda problemen och skapa underlag för deras prövning. På sådana punkter, där reformer redan nu äro aktuella, bör utredningen jämväl framlägga förslag till åtgärder.

Med stöd av vad sålunda anförts hemställes,

att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t anhålla om en allsidig utredning rörande de statliga företagsformerna.

Stockholm den 19 januari 1951.

Erik Fast.

Olof Andersson.
